

ממשפחה לעם: מניין בני ישראל הבאים מצרימה

חוג פרשת השבוע במרכז בגין, לע"נ דניאלי זוננפלד

א. חשיבותו של המניין

1. "אלה תולדות יעקב" - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט ההגדות וההלכות והדינין על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון, וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות... וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים: 'אלה תולדות יעקב' - אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל אלה תולדות האמור בתורה [ובנביאים] ובכתובים יש מהם שמפרשים בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בני, כאשר פירשתי באלה תולדות נח. למעלה בפרשת בראשית כתיב: 'ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת', ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן, ואחרי כן מפרש 'אלה תולדות נח' - בני בניו, היאך? כי שלשה בניו היו לו וציוה הקב"ה להכניסם בתיבה י"ב חודש, ובצאתם ויולדו להם בניו אחר המבול' עד שעולים לשבעים בניו שהיו שבעים אומות, כדכתיב: 'מאלה נפרדו [איי הגוים בארצותם] איש ללשונו למשפחותם בגויהם] וגו'... כן ביעקב, למעלה כתיב: 'ויהיו בני יעקב שנים עשר' וגו', ומפרש לבסוף: 'אלה בני יעקב אשר ילד לו בפרץ ארם ויבא [יעקב] אל יצחק אביו' וגו', הרי פירש בניו של יעקב והיכן נולדו... ועתה כותב: 'אלה תולדות יעקב', בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיו לו בניו ככזיב ובעדולם שלה ופרץ זרח, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים ושלה יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב שעל זה הוכיחם: 'שבועים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמך ה' א-לוהיך ככוכבי השמים לרוב'" (רשב"ם בראשית ל"ז, ב).

ב. אופי המניין

2. "ולגדעון היו שבועים בניו יצאי ירכו פי נשים רבות היו לו. ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך"

(שופטים ח', ל-לא).

3. "וילך אבימלך בן ירבעל שקמה אל אחי אמו וידבר אליהם ואל כל משפחת בית אבי אמו לאמר: ודברו נא באזני כל בעלי שקם מה טוב לכם המשל בכם שבועים איש פל בני ירבעל אם משל בכם איש אחד וזכרתם פי עצמכם ויבשרכם אני. וידברו אחי אמו עליו באזני כל בעלי שקם את כל הדברים האלה ויט לבם אחרי אבימלך פי אמרו אחינו הוא. ויתנו לו שבועים כסף מבית בעל ברית וישפר בהם אבימלך אנשים ריקים ופתוזים וילכו אחריו. ויבא בית אביו עפרתה ויהרג את אחיו בני ירבעל שבועים איש על אבן אמת ויתר יותם בן ירבעל הקטן פי נחבא" (שופטים ט', א-ה).

4. "בנותיו ובנות בניו" - פירש רש"י: יוכבד ושרח. והפלא לומר שבני יעקב לא הולידו כולם [אלא] רק זכרים ולא נקבות. אלא נראה דגם המה הולידו הרבה נקבות, אלא שלא היו בכלל שבעים נפש. ולא עוד אלא דיעקב עצמו היו לו עוד בנות מנשיו, כמשמעות הכתוב לעיל ל"ה: 'ויקומו כל בניו וכל בנותיו', אלא שלא נזכרו בשם משום שלא היה בהם עניין נוגע לאומה ישראלית, כמו שאירע על ידי דינה. ואל תתמה, שהרי גם באברהם אבינו איכא תנא בבבא בתרא דף קמא שהיה לו בת, ולא נזכרה בתורה משום שלא יצא ממנה זכרון בישראל לדורות, והכי נמי היה ביעקב אבינו. ולא תקשה ממה שכתוב 'כל הנפש הבא לבית יעקב שבעים', דוודאי היה יותר משבעים, אלא שבעים אלו היו מכוונים כנגד שבעים שרי אומות העולם, כמו שכתב בשירת האזינו בפסוק 'בהנחל עליון גוים'" (העמק דבר, בראשית מ"ו, ז).

5. "ושם בת אשר שרח" - לפי שהיתה בחיים מנאה כאן, לשון רש"י. ואונקלוס תרגם: ושום בת אתת אשר שרח. נתכוין בזה לומר כי היתה בת יורשת. כי בניו זכרים היו לו, אבל היתה בת אשתו יורשת נחלה, ולכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות צלפחד, ותכנס בכלל 'אלה תחלק הארץ' (פסוק נג). ואלו היתה בת אשר עצמו - לא היתה יורשת, כי בניו זכרים היו לו; אבל היתה בת אשתו מאיש אשר לא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו. ויהיה טעם 'ושרח אחותם' (בראשית מ"ו, יז), כי היתה אחות בניו, לא בתו. ולכך אמר 'ושם בת אשר שרח' ולא אמר 'ובת אשר', לומר כי היה שמה בת אשר ונקראת שרח. ואם

(פסוק מז), אבל לא רצה הכתוב ליחסם אל האשה שיאמר
'לשרח משפחת שרח', וקיצר העניין'
(רמב"ן במדבר כ"ו, מו).

היתה בחיים כדברי רש"י הנה היא כבנות צלפחד לנחלה, ואם מתה
משפחתה נטלו בעבורה. ועל דרך הפשט, היה לה משפחה גדולה
תיקרא על שמה ותיכנס בכלל 'אלה משפחות בני אשר לפקודיהם'

ג. בין ויגש לפנחס - עם נולד

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְּרִימָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן. וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ וּפְלִיא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי. וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֶהֱד וְכִזְיוֹ וְצֹחַר וְשָׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית. וּבְנֵי לֵוִי גֵרְשׁוֹן קָהָת וּמֵרָרִי. וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוּנָן וְשִׁלָּה וְפָרֶץ וְזָרַח וְיִמְתָּ עֵר וְאוּנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיְהִי בְנֵי פָרֶץ חֶצְרוֹן וְחַמּוּל. וּבְנֵי יִשְׁשָׁכָר תּוֹלַע וּפְנֵה וַיּוֹב וְשִׁמְרוֹן. וּבְנֵי זְבוּלֹן סָרְד וְאֶלּוֹן וְיַחֲלָאֵל. אֵלֶּה בְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדֵן אָרֶם וְאֵת דִּינָה בְּתוֹךְ כָּל נַפְשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלִשִׁים וְשָׁלֹשׁ.
וּבְנֵי גַד צְפִירֹן וְחָגִי שׁוּנִי וְאַצְבֵּן עֲרִי וְאַרְוֵדִי וְאַרְאֵלִי. וּבְנֵי אֲשֶׁר יָמְנָה וַיְשׁוּבָה וַיְשׁוּי וּבְרִיעָה וְשָׂרַח אַחֲתָם וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמְלִכִיאֵל. אֵלֶּה בְנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר נָתַן לָבֶן לְלֵאָה בְּתוֹ וַתֵּלֶד אֶת אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נַפְשׁ.
בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבְנַמְנָן. וַיּוֹלֵד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֶסְנַת בַּת פְּטוּי פְרַע פְּהֵן אֵן אֵת מְנַשֶּׁה וְאֵת אֶפְרַיִם. וּבְנֵי בְנַמְנָן בְּלַע וּבְכֹר וְאַשְׁבַּל גְּרָא וְנַעֲמָן אַחִי וְרָאשׁ מִפִּים וְחַפִּים וְאַרְדֵּי. אֵלֶּה בְנֵי רַחֵל אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשׁ אַרְבָּעָה עֶשֶׂר.
וּבְנֵי דֵן חֲשִׁים. וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחֲצִיָּאל וְגִוְנִי וַיִּצָּר וְשִׁלֵּם. אֵלֶּה בְנֵי בְלֵהָה אֲשֶׁר נָתַן לָבֶן לְרַחֵל בְּתוֹ וַתֵּלֶד אֶת אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשׁ שִׁבְעָה.
כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְּרִימָה יִצְאִי יָרְכוּ מִלְּכַד נָשִׁי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נַפְשׁ שְׁשִׁים וָשֵׁשׁ.
וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ בְּמִצְרַיִם נַפְשׁ שְׁנַיִם כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְּרִימָה שְׁבַעִים"

(בראשית מ"ו, ח-כז)

"וְרְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנוּכִי פְלִיא וּפְלִיא מִשְׁפַּחַת הַפְּלִיאִי. לְחֶצְרוֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי...
בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפַּחַת הַיְמוּאֵל וְלְמִשְׁפַּחַת הַיָּמִין לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיְמִינִי לְכִזְיוֹן מִשְׁפַּחַת הַיְכִינִי. לְזָרַח מִשְׁפַּחַת הַזָּרַחִי לְשָׂאוּל מִשְׁפַּחַת הַשְּׂאוּלִי...
בְּנֵי גַד לְמִשְׁפַּחַת הַצְּפִירֹן לְחָגִי מִשְׁפַּחַת הַחָגִי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשׁוּנִי. לְאַצְבֵּן מִשְׁפַּחַת הַאֲצִבֵּן לְעֲרִי מִשְׁפַּחַת הָעֲרִי. לְאַרְוֵד מִשְׁפַּחַת הָאַרְוֵדִי לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי...
בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוּנָן וְשִׁלָּה וְפָרֶץ וְזָרַח וְיִמְתָּ עֵר וְאוּנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וַיְהִי בְנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפַּחַת הַשִּׁלָּה מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלָּה לְפָרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפָּרֶצִי לְזָרַח מִשְׁפַּחַת הַזָּרַחִי. וַיְהִי בְנֵי פָרֶץ חֶצְרוֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְחַמּוּל מִשְׁפַּחַת הַחַמּוּלִי...
בְּנֵי יִשְׁשָׁכָר תּוֹלַע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלַעִי לְפְנֵה מִשְׁפַּחַת הַפְּנֵהִי. לְיַעֲקֹב מִשְׁפַּחַת הַיַּעֲקֹבִי לְשִׁמְרוֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרוֹנִי...
בְּנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפַּחַת הַסָּרְדִי לְאֶלּוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֶלּוֹנִי לְיַחֲלָאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחֲלָאֵלִי...
בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפַּחַת הַמְּנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם. בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמִכִּיר מִשְׁפַּחַת הַמִּכִּירִי וּמְכִיר הוֹלִיד אֵת גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי. אֵלֶּה בְנֵי גִלְעָד אֵיזֶר מִשְׁפַּחַת הָאֵיזֶרִי לְחֶלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלֶקִי. וְאַשְׁרִיאֵל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁרִיאֵלִי וְשָׁכֵם מִשְׁפַּחַת הַשָּׁכֵםִי. וְשִׁמְדָּע מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְדָּעִי וְחַפְרִי מִשְׁפַּחַת הַחַפְרִי. וְצִלְפָּחַד בֶּן חֶפְרָה לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם בָּנוֹת וְשֵׁם בָּנוֹת צִלְפָּחַד מְחֵלָה וְנַעֲמָה מְחֵלָה מְחֵלָה וְחַרְצָה...
אֵלֶּה בְנֵי אֶפְרַיִם לְמִשְׁפַּחַת הַשְּׂאוּל מִשְׁפַּחַת הַשְּׂאוּלִי לְבְּכֹר מִשְׁפַּחַת הַבְּכֹרִי לְחַמּוּל מִשְׁפַּחַת הַחַמּוּלִי. וְאֵלֶּה בְנֵי שְׂאוּל לְעֶרְוֹן מִשְׁפַּחַת הָעֶרְוֹנִי...
בְּנֵי בְנַמְנָן לְמִשְׁפַּחַת הַבְּלַעִי לְאַשְׁבַּל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבַּלִי לְאַחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאַחִירָמִי. לְשִׁפּוֹפֵם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁפּוֹפְמִי לְחֹפְם מִשְׁפַּחַת הַחֹפְמִי. וַיְהִי בְנֵי בְלַע אֶרֶץ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי...
אֵלֶּה בְנֵי דֵן לְמִשְׁפַּחַת הַחֲשִׁים מִשְׁפַּחַת הַחֲשִׁיםִי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת דֵּן לְמִשְׁפַּחַתָּם...
בְּנֵי אֲשֶׁר לְמִשְׁפַּחַת הַיְמָנָה מִשְׁפַּחַת הַיְמָנָהִי לְשׁוּבָה מִשְׁפַּחַת הַשׁוּבָהִי לְבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי. לְבְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבֶרִי לְמְלִכִיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמְּלִכִיאֵלִי. וְשֵׁם בְּתוֹ אֲשֶׁר שָׂרַח...
בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחַת הַיַּחֲצִיאֵלִי לְגִוְנִי מִשְׁפַּחַת הַגִּוְנִי. לְיִצָּר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי...
אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאַלְף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלִשִׁים"

(במדבר כ"ו, ה-נא)